

O ŠPANJOLSKIM IZDANJIMA MARULIĆA

Karlo Budor

Do sada je već podosta pisano o recepciji Marulićevih djela diljem Evrope u toku XVI. i XVII. stoljeća. Zato u ovome trenutku već postoje mnogi pouzdani premda ne i konačni podaci kao i brojni meritorni radovi s opisima izdanja pojedinih Marulićevih djela. Podjednako se odnose kako na višekratno prešampavane latinske izvornike tako i na mnogobrojne prijevode na talijanski, francuski, njemački, češki, portugalski pa i hrvatski jezik. Najbrojniji su, dakako, podaci o najznačajnijim Marulovim moralno-teološkim djelima: *Instituciji*, *Evangelistaru* i *Parabolama*.¹

Jednako tako postoje i stanovite naznake o vjerojatno povoljnoj recepciji odnosno o izvjesnoj popularnosti Marulića u renesansnoj i baroknoj Španjolskoj. Tome u prilog govore i slijedeće činjenice.

Dobro je poznato koliko je isusovački misionar sveti Franjo Ksaverski

---

¹ Prema podacima što ih je prikupio Josip Badalić (»Bibliografija Marulićevih djela i radova o životu i djelima Marulićevim«, *Zbornik u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića*, JAZU, Zagreb 1950, str. 313–345) a kasnije dopunjavao i revnom pedantnošću ažurirao Mirko Tomasović (*Marko Marulić — Marul*, Zagreb 1989, str. 211. i dalje; »Edicije i reedicije *Evangelistara* i *Institucije* Marka Marulića Marula«, *Mogućnosti* 12, Split 1990, str. 1395–1399), dosad su registrirana brojna izdanja u više evropskih gradova: *Institucija* — na latinskom 22 izdanja između 1506. i 1686. godine, na talijanskom 12 izdanja između 1563. i 1610. godine, na njemačkom 8 izdanja između 1568. i 1697. godine, na francuskom 6 izdanja između 1585. i 1604. godine, na portugalskom jedno izdanje iz 1579. godine i vjerojatno još jedno koje nije pouzdano identificirano, na češkom jedno izdanje iz 1621. godine, pored 4 novija izdanja u hrvatskom prijevodu (1944, 1986, 1986–1987); *Evangelistar* — na latinskom 11 izdanja između 1516. i 1601. godine, na talijanskom jedno izdanje 1571. godine, pored 2 novija izdanja na hrvatskom (1985); *Parabole* — na latinskom 5 izdanja između 1510. i 1601. godine, na talijanskom jedno pozno izdanje iz 1881. godine, pored 2 novija izdanja na hrvatskom (1924, 1979).

(1506–1552) cijenio *Instituciju*, pa se gotovo sve do naših dana njegov primjerak ove latinske knjige čuvao kao osobna relikvija.²

Sasvim pouzdani dokumenti dokazuju da je i Francisco da Quevedo y Villegas (1580–1645), znameniti španjolski pisac i poligráf klasičnog razdoblja, u svojoj knjižnici posjedovao i neka Marulićeva djela.³

Nadalje, pojedini autori naslućuju ili pak na temelju starijih odnosno neizravnih podataka tek prenose nagovještaje o možebitnome postojanju prijevoda *Institucije* i *Evangelistara* na španjolski jezik.⁴

Stoga mi je posebno zadovoljstvo što mogu predočiti nekoliko činjenica koje stvarno potkrepljuju neke od ranije iznijetih pretpostavki. Naime, u madridskoj Nacionalnoj biblioteci ušao sam u trag knjizi, tiskanoj u Madridu 1655. godine, koja — pored španjolskoga prijevoda *Evangelistara* — sadrži još i prijevod *Parabola*, a pruža dapače i neke zanimljive podatke koji bi možda mogli doprinijeti rasvjetljavanju sudbine što ju je Marulova *Institucija* doživjela u Španjolskoj.

Riječ je o djelu katalogiziranome pod naslovom: *Evangelistario* de Marco Marulo Spalatense, Madrid, 1655.

Za točan bibliografski opis spomenute knjige značajni su ovi podaci:

² Na tu je činjenicu upozoravao veći broj starijih autora što ih navodi Ante Kadić («St. Francis Xavier and Marko Marulić», *The Slavic and East European Journal* 5, Tucson, Arizona, 1961, str. 12–18, a zatim i u svojoj knjizi *From Croatian Renaissance to Yugoslav Socialism*, Mouton, Hague — Paris 1969, str. 37–40).

³ Usp. o tome: Karlo Budor, »Quevedo, lector de Marko Marulić«, *Studia Romanica et Anglica Zagrabienisa* 44, Zagreb 1977, str. 95–100.

⁴ Ivan Kukuljević Sakcinski (*Pjesme Marka Marulića*, izd. JAZU — Stari pisci hrvatski, knj. I, Zagreb 1869, str. LVI) spominje postojanje španjolskog prijevoda *Institucije*, vjerojatno na temelju nepotpunih podataka preuzetih iz starijih leksikona i enciklopedija. Usp. o tome: Pierre Bayle (*Dictionnaire historique et critique*, Amsterdam 1697 — s.v. *Marule (Marc)*) i Christian Gottlieb Jöcher (*Allgemeines Gelehrten Lexicon*, Leipzig 1751 — s.v. *Marullus (Marcus)*). Vidi također: Drago Šimundža, »Glavna obilježja i kulturno-povijesno značenje Marulićeve *Institucije*«, u *Sabrana djela Marka Marulića — Institucija I*, Književni krug, Split 1986, str. 22, 23. Postojanje španjolske verzije *Evangelistara* nagovijestio je Bono V. Lekić («Život i djelo Marka Marulića (Moralno-teološki osvrt)«, *Dobri pastir*, god. XXIV, sv. I–IV, Sarajevo 1974, str. 161, bilješka 9). Još dvadesetak godina ranije, upravo na ovo madridsko izdanje poziva se Bruno Raspudić, koji je tu knjigu jamačno imao u svojim rukama iako joj nije dokučio potpuni sadržaj i pravi značaj — usp. »Marko Marulić i sv. Franjo Ksaverski«, *Hrvatski kalendar — 1954*, god. XI, Chicago 1953, str. 118–121).

EVANGELISTARIO / DE MARCO MARVLO / SPALATENSE. // Traducido de Latin en Romance por Bartolome / Fernandez de Reuenga Presbytero, natural, / y Preceptor de Gramatica / de Siruela. // Dirigido à la Excell. Señora Doña Ana Maria de Velasco y de / la Cueva, Condesa de Siruela, Señora de Roa, / y su tierra, & c. // [Grb] // CON PRIVILEGIO: / En Madrid, por Iulian de Paredes, Año de 1655. / A costa del dicho Impressor: vendese en su casa en la calle / de la Concepcion Geronima.

4°.- [12] + 776 str.

[2-2^v] *DEDICATORIA / A la Excelentissima Señora Doña Ana / Maria de Velasco y de la Cueva, Condesa / de Siruela, y Fuensalida, Señora / de Roa y su tierra, / & c. [...]* (potpis: *Bartolome Fernandez / de Reuenga.*) [Posveta prevodioca]

[3] *Censura del Licenciado Don Joseph de Salinas Abogado / en los Reales Consejos, y Auditor del Eminentissimo / Señor Cardenal de Aragon. [...]* (potpis: *Lic. D. Ioseph de Salinas. — 1. listopada 1651.*) [Cenzorski izvještaj]

LICENCIA DEL ORDINARIO [...] *despachada en el Oficio de Iuan del Campo.* (Madrid, 1. listopada 1651.) [Odobrenje nadležnog biskupa]

[3^v] *Aprouacion del Licenciado Iuan de Ta / mayo Salazar, Secretario del Señor In- / quisidor general Obispo de / Plasencia. / M. P. S. [...]* (potpis: *Licenciado Iuan de Tamayo. / Salazar — Madrid, 4 listopada 1651.*) [Dozvola inkvizicijskog ureda]

SVMA DEL PREVILEGIO [...] (*firmado de Mar / tin de Villela. — Madrid, 12. listopada 1651.*) [Privilegij za tiskanje knjige]

[4] *ERRATAS. [...]* (potpis: *Lic. D. Carlos Murcia / de la Llana. — Madrid, 10. ožujka 1655.*) [Popis štamparskih pogrešaka s ispravcima]

[4^v] *TASSA. [...]* *despachada en el oficio de don / Ioseph de Arteaga y Cañizares — 17. ožujka 1655*) [Procjena vrijednosti knjige]

[5-5^v] *Al deuoto, y Christiano Lector* [Uvod prevodioca]

[6-7] *PROLOGO / DE MARCO MARVLO, / sobre su Euangelistario.* [Marulićev predgovor Evandelistaru]

[7^v - 12^v] *INOICE / DE LOS CAPITVLOS / QUE CONTIENE ESTE / Euangelistario. / Y cinquenta Parabolas del mismo Autor.* [Kazalo poglavlja Evandelistara i Pedeset parabola]

Sadrži: *Evangelistario* (str. 1-701), *Cinquenta parábolas* (str. 702-776). Konsultirani primjerak se čuva u Biblioteca Nacional u Madridu — Signatura: 3/38600.

Knjiga je uvezana u pergament iz XVII. stoljeća i dobro je sačuvana, osim nekoliko manjih oštećenja od moljaca. Na knjizi je nekoliko precrtanih signatura. Zaštitni list prednjih korica je prazan, a na njegovoj poledini crnilom i rukopisom iz XVII. stoljeća ispisana je riječ *Prohibido* — (zabranjeno).

Nije poznato odakle i na koji je način Nacionalna biblioteka u Madridu došla u posjed ove knjige, niti se zna tko su bili njeni raniji vlasnici.⁵

Preliminarni listovi ove knjige sadrže niz zanimljivih podataka od kojih neki mogu korisno poslužiti boljem poznavanju stanovitih aspekata recepcije Marulićevih djela u onovremenoj Španjolskoj.

Prevodilac djela — Bartolomé Fernández de Revenga, licencijatelj, svećenik, učitelj gramatike i domorodac iz mjesta Siruela — u Posveti knjige ističe da istu posvećuje svojoj pokroviteljici, plemenitaškoj dami vrlo ugledna roda i podjednako zvučna imena (»gospođa Ana María de Velasco y de la Cueva, grofica od Siruele, Fuensalide, Roe itd.«). Prevoditelj se konvencionalno proglašava grofičinim vazalom i podanikom te na koncu, kao što priliči, Posvetu potpisuje kao »sluga pokoran i kapelan Njene Ekscelencije«. Ističući didaktičku vrijednost prevedenoga djela, on naglašava da je to djelo na latinskom sročio autor, *Marko Marulo, Santo y Doctissimo Varon*.⁶

Cenzorski izvještaj podnio je »licencijatelj g. José de Salinas, odvjetnik pri Kraljevskim savjetima i auditor uzoritoga gospodina kardinala od Aragona«, a »po nalogu gospodina doktora Rodriga Mendiaa y Parga, ovdašnjeg generalnog vikara i izabranoga biskupa od Sirije«. U tom se izvještaju cenzor vrlo pohvalno izražava o primjerenosti, svrsishodnosti i korisnosti djela »tog velikog splitskog muža« (*de aquel gran varon spatatēse*), te drži da bi španjolska javnost takvo djelo trebala pozdraviti i nagraditi jednakom slavom i zahvalnošću kakvom je bilo dočekano među svim vjernicima kad je tiskom objelodanjeno u izvornome obliku. Posebno ističe trud, zalaganje i umijeće prevodioca koji je, po cenzorovim riječima, neobično vješto uspio s latinskog na španjolski pretočiti autorov stil i duh, tako da se original i prijevod razlikuju samo po jeziku. Budući da u djelu nije našao ništa što bi bilo u opreci s evandeoskim naukom, crkvenim dogmama i dobrim običajima, cenzor je preporučio da se odobrenje izda »na dobrobit Španjolske«.

Na temelju takva cenzorskoga izvještaja, u Madridu je izdano odobrenje nadležnog dijecezanskoga biskupa.

Drugu dozvolu, ovu u ime inkvizicijskog ureda, potpisao je »licencijatelj Juan de Tamayo Salazar, tajnik gospodina generalnoga inkvizitora biskupa od Plasencije«. Nakon pomnog pregleda cjelokupnoga djela, to jest *Evangelistara* i *Parabola*, inkvizitor ustanovljuje — unatoč činjenici što se dotični autor nalazi u Popisu pročišćenih knjiga iz 1640. godine — da u ovome trak-

⁵ Moguće i, dapače, vrlo je vjerojatno da je knjiga dospjela u ovu javnu biblioteku slijedom dezamortizacijskih zakona što su ih španjolske vlasti donosile u više navrata tijekom XIX. stoljeća, a na temelju kojih su nacionalizirale crkvenu i samostansku imovinu.

⁶ Ovo potonje neodoljivo podsjeća na pohvalan latinski opis (*author tam pius doctusque*, tj. pisac koliko pobožan toliko i učen) kojim je u nagovornom proslavu čitateljima *Institucije* (Antwerpen 1584) Marulića predstavio izdavač Aegidius Steelsius (usp. Mirko Tomasović, *Marko Marulić — Marul*, Zagreb 1989, str. 20, 59).

tatu nije pronašao ništa od onoga što mu je ranije precrtano u traktatu *Dichos y hechos memorables* (to jest u *Instituciji*).⁷

Poznato je da se Marulićeva *Institucija* našla na Indeksu pošto ju je godine 1612. Bernardo de Sandoval y Rojas, kardinal i nadbiskup Toleda te ujedno vrhovni inkvizitor i primas Španjolske, svrstao u odjeljak *secunda classis*, dakle među djela s klauzulom *nisi repurgetur*.⁸ Takva djela, naime, nisu u cijelosti zabranjena i smiju se koristiti samo uz uvjet da se prethodno precrtaju odnosno brišu određena sporna mjesta. Tako »pročišćen« bio je i tekst u onome primjerku *Institucije* (Köln 1531) što ga je sveti Franjo Ksaverski vazda imao uza se. I u Portugalu je zabilježeno postojanje »pročišćenog« primjerka *Institucije* (Mleci 1506), što ukazuje na mogućnost da je intervenirala i tamošnja inkvizicija. Budući da Marulić u toku XVI. stoljeća nije stavljan na rimske indekse, može se pretpostaviti da je na pojedine dijecezanske indekse dospio tek kasnije, vjerojatno zahvaljujući povećanoj revnosti lokalnih inkvizitora.

Na notornost činjenice da je riječ o piscu koji se već nalazi na indeksu, pa samim tim i na stanovitu podozrivost glede Marulićeva djela odnosno prema njemu osobno, ukazuje i ono upozorenje nepoznata autora (možda prvobitnoga vlasnika knjige, bibliotekara, cenzora ili čitaoca...) koji je — na poledini zaštitnog lista prednjih korica knjige, crnilom i rukopisom karakterističnim za XVII. stoljeće — ispisao riječ *Prohivido* (zabranjeno).

Na 76. stranici madridskog Indeksa iz 1612. godine navodi se djelo »MARCI MARULLI DICTORUM, FACTORUMQUE MEMORABILIVM LIBER«, prema Steelsiusovu izdanju (Antwerpen 1584). Upravo takav istovjetni naslov (a to je jedna od brojnih inačica naslova iza koje se krije *Institucija*) podudara se sa španjolskom verzijom istoga naslova: *Dichos y hechos memorables*. Opravdano je, dakle, pitanje da li Indeks iz 1640. godine, na koji se poziva inkvizitor Tomayo Salazar, zapravo spominje — to jest, bolje rečeno, ponavlja — nešto što se odnosi na latinski izvornik ili pak možda smjerna na ono davno citirano ali još uvijek nepotvrđeno španjolsko izdanje *Insti-*

⁷ Usp. [3^v]: »... he visto con cuydado, y ti [sic! — si] bien el Autor originario lo esta por el Indice expurgatorio del año de 1640. en lo que toca á lo que se le tilda en el tratado de los *Dichos, y Hechos memorables*; en quanto á este Tratado, que intitula *Euangelistario*; no le hallo nota que poderse poner; antes bien Antonio Posseuino haze particular mencion deste trabajo;...«. Na lijevoj margini su pak štampani precizni podaci o spomenutom Popisu: »Index Expugnat. lit. M. clas. 2. fol. 789. Tom. 2. Appar. Sac. lit. M. fol. 61.«

⁸ Usp. *Index librorum prohibitorum et expurgatorum II^{mi} ac R^{mi} DD. Bernardi de Sandoval et Roxas, S. R. E. presb. Card. tit. S. Anastasiae, Archiepisc. Toletani Hispaniarum Primatis, Maioris Castellae cancelarii, generalis inquisitoris Regii status consilia^{mi} &c auctoritate et iussu editus de Consilio supremi senatus S^{ae}. generalis inquisitionis Hispaniarum. Madriti, apud Ludovicum Sanchez, 1612.* O stavljanju Marulića na Indeks, vidi: Leo Košuta, »Fortune et infortunes d'un livre de Marko Marulić: *Le De institutione bene vivendi per exempla sanctorum* (Venise, 1507)«, u *Les Croates et la civilisation du livre*, PUF — Sorbonne, Paris 1986, str. 55 — 66; Mirko Tomasović (*Zapisi o Maruliću i drugi komparatistički prilozi*, Split 1984, str. 63 — 68); »Što je španjolska inkvizicija brisala iz Marulićeve *Institucije?*«, *Adrias I*, Split 1987, str. 259 — 265; »Evropska recepcija *Institucije*«, u *Sabrana djela Marka Marulića — Institucija III*, Književni krug, Split 1987, str. 9 — 20; Marko Marulić — *Marul*, Split 1989, str. 55 i dalje).

tucije. Upravo s tog razloga se nameće potreba da se sustavno ispitaju brojni popisi zabranjenih i pročišćenih knjiga što ih je španjolska inkvizicija objavljivala sve do XIX. stoljeća.

Svi potrebni dokumenti koji nužno prethode tiskanju knjige (tj. odgovarajući cenzorski izvještaj, odobrenje nadležnog biskupa, dozvola inkvizicijskog ureda i povlastica na desetogodišnje pravo tiskanja knjige) pribavljeni su vrlo brzo, u toku samo par dana, između 1. i 12. listopada 1651. godine. No unatoč tome zanimljivo je da je tiskanje knjige dovršeno tek početkom 1655. godine, o čemu svjedoči popis štamparskih pogrešaka s ispravcima kao i procjena vrijednosti gotove knjige, a ove su isprave datirane 10. i 17. ožujka 1655. godine. Nije poznat uzrok tolikog kašnjenja u izdavanju knjige.

Od desetak osoba (prevodilac, pokroviteljica, recenzenti i dr.), čija se imena navode u svezi s objavljivanjem ove knjige, u ovome trenutku raspoložem s nešto više podataka jedino o korektoru, a to je »licencijat g. Carlos Murcia de la Llana«.⁹

Predgovor, u kojem se prevodilac obraća »pobožnome i kršćanskome čitaocu«, započinje objašnjenjem kako mu je dopala ruku Marulova knjiga te, pošto se odlučio prevesti je, da se počeo zanimati i za njena autora. Žali se međutim da je o njemu našao tek vrlo štute podatke, premda je preturao po mnoštvu knjiga i konsultirao mnoge ljude. Pri tome spominje poznate onovremene kompendije i teološke biografske leksikone što su ih napisali autori kao opat Trithemius,¹⁰ kardinal Bellarmino¹¹ i Antonio Possevino,¹² u kojima je kanda uspio pronaći vrlo malo ili gotovo ništa podataka o Marulu. S druge strane zanimljivo je da se baš Tamayo Salazar, u obrazloženju inkvizicijskog odobrenja, izričito poziva na Possevinov autoritet da bi potkrijepio svoju pozitivnu ocjenu *Evangelistara*. Fernández de Revenga lakonski kaže kako mu je poznato da je, osim *Evangelistara*, Marul autor još nekih epigrama i *Institucije*, koju navodi pod drugim ali ipak lako prepoznatljivim naslovom (*vna larga instrucción de la vida Religiosa, que dividió en seis libros*).

⁹ Istoimena osoba je godine 1646. izradila korekturu Quevedova djela *El Parnaso español* objavljenog iste godine u Madridu. Sudeći po činjenici što se u impresumu mnogih knjiga tiskanih u Madridu tijekom prve polovine XVII. stoljeća javljaju korektori koji se prezivaju »Murcia de la Llana« (licencijat ili doktor Francisco odnosno Carlos), onda nije teško pretpostaviti da svi pripadaju istoj cehovskoj obitelji.

¹⁰ Johannes Trithemius, pravim imenom Johannes Heidenberg ili Zeller (1462 – 1516), rodом iz Tritthenheima kod Trieria u Njemačkoj, benediktinski opat i čuveni njemački humanist, autor je brojnih enciklopedijskih, povijesnih i znanstvenih djela na latinskom jeziku. Ovdje je riječ o njegovom biografskom leksikonu crkvenih pisaca *Catalogus scriptorum ecclesiasticorum* (Mainz 1494). Njegovi su učenici kasnije (1508 – 1513) objavili dopune s 1155 novih priloga.

¹¹ Rhoberthus Bellarminus — Roberto Bellarmino (1542 – 1621), talijanski isusovac, biskup Capue i kardinal, jedan je od najistaknutijih teologa iz razdoblja protureformacije. Godine 1923. je beatificiran a 1930. proglašen za sveca. Autor je djela *De scriptoribus ecclesiasticis* (Rim 1613), u kojem obrađuje kršćanske pisce od početka kršćanstva do 1500. godine.

¹² Antonius Possevinus — Antonio Possevino (Mantova 1533. ili 1534. — Ferrara 1611), isusovac od 1559, diplomat, teolog i povjesničar, autor je mnogih traktata. Glavno mu je djelo *Apparatus sacer ad scriptores Veteris ac Novi Testamenti, eorum interpretes...* (3 sv, Venecija 1603 – 1606), u kojem donosi podatke o više od 6000 pisaca s popisom njihovih djela i kritičkim sudom o njima.

Naposljetku prevoditelj tvrdi da je ovome traktatu najdjelotvornija preporuka činjenica da je i sam sveti Franjo Ksaverski bio štovatelj Marulića, o čemu svjedoči ona njegova knjiga — relikvija što se čuva u isusovačkom kolegiju pri sveučilištu u gradu Alcalá de Henares.¹³

Fernández de Revenga nadalje nastoji objasniti svoj pristup prevodilačkome zadatku i pri tome posize za citatima raznih autoriteta — svetoga Jeronima, Horacija, Davidovih psalama, svetoga Lovra Justinijana,¹⁴ Seneke...

Prevodilac je, nažalost, smetnuo s uma navesti tek jedan podatak — kojim se izdanjem latinskoga predloška služio pri radu. S obzirom na činjenicu da isti svezak nudi španjolske verzije dvaju različitih djela (tj. *Evangelistara* i *Parabola*), nameće se dosta logična pretpostavka da je kao predložak za prijevod vjerojatno poslužilo neko izdanje koje je također sadržavalo izvornike obaju ovih tekstova. Takva su, primjerice, izdanja iz Kölna (1556) i Antwerpena (1601)¹⁵ iako je jasno da španjolski prevodilac jamačno nije imao uvid u ovo potonje izdanje jer ono donosi još i tekst *Institucije*, a — kako i sam Fernández de Revenga izrijekom priznaje — o ovome je djelu doznao iz Tritemiusova kompendija.

Nije ni približno poznato kolika je mogla biti naklada ovoga izdanja španjolske verzije Marulovih djela. Vrlo vjerojatno nije bila velika. Iako je posrijedi relativno pozno izdanje s polovine XVII. stoljeća, začuđuje pomalo činjenica da dosad nisu zabilježeni podaci o još kojem sačuvanom primjerku knjige iz iste naklade. O pravim razlozima može se samo nagađati. Zar je moguće da se zametnuo trag maltene cjelokupnoj nakladi, te da su netragom nestali baš svi tiskani primjerci? Čitava predviđena naklada možda nikada i nije dokraja odštampana? Ili je knjiga pak naknadno bila zaplijenjena i uništena? Ako je tako, iz kojih razloga? Sve su to pitanja koja još uvijek traže pravi odgovor. U ovome trenutku na njih je utoliko teže odgovoriti jer tek predstoje istraživanja koja bi trebala pružiti podatke o prisustvu Marulića i njegovih djela u knjižnim fondovima španjolskih biblioteka, kako onih što pripadaju javnim institucijama tako i onih raspršenih po čitavoj Španjolskoj, u mnogim manjim i privatnim inventarima.

Do sada, štoviše, nije još ni razmatrana, vrlo vjerojatna i logična, mogućnost da su Marulova djela eventualno dospjela i u Novi Svijet, u Hispanoameriku, i to još u doba njene kolonizacije. Naime, evropska popularnost Marulićevih djela vremenski se poklapa s »udarnim«¹⁶ razdobljem koje je uslijedilo neposredno nakon velikih geografskih otkrića. Očituje se, dakle, upravo u toku procesa za kojeg je do puna izražaja mogla doći Marulićeva didaktička egzemplarnost i moralno-teološka vrijednost. Osobitu pozornost pri

¹³ Postoje brojna kasnija svjedočanstva o tome da se ista knjiga (tj. *Institucija*, primjerak koji je pripadao svetome Franji Ksaverskom) čuvala u isusovačkom samostanu u Madridu sve do 1931. godine, kada je taj samostan stradao u požaru, pa je daljnja sudbina ove knjige ostala nepoznata. Usp. o tome: B. Raspudić, nav. djelo, str. 121. Istu informaciju prenose i A. Kadić (nav. djelo, str. 40) i L. Košuta (nav. djelo, str. 57–58).

¹⁴ Lorenzo Giustiniani (1381–1456), venecijanski biskup i patrijarh, kanoniziran je 1690. godine (svetkovina 5. rujna). Jedno od njegovih teoloških djela je i traktat *De vita solitaria*, napisan 1431. godine.

¹⁵ Usp. J. Badalić, nav. djelo, str. 325 (br. 53) i str. 323 (br. 43).

tome valja obratiti na činjenicu da je Marulić bio izričito preporučavan i cijenjen autor među pripadnicima isusovačkoga reda.¹⁶ Ovi potonji su pak odigrali ne malu ulogu u pokrštanju i evangelizaciji krajeva pod španjolskom kolonijalnom vlašću.

Na kraju ovog sumarnog predavljanja — koje se pretežno zaustavlja na nabranju činjenica, dok dublja analitička procjena tek predstoji — mogu ustvrditi da španjolsko izdanje Marulića iz 1655. godine svakako potvrđuje neke naše pretpostavke i obogaćuje naša saznanja o recepciji njegovih djela u ondašnjoj Evropi. Ujedno nedvojbeno pruža i neke nove podatke na temelju kojih će biti moguće poduzeti daljnja istraživanja na tome području.

---

¹⁶ Usp. o tome: B. Raspudić (nav. djelo), L. Košuta (nav. djelo, str. 57) i M. Tomasić (*Marko Marulić — Marul*, str. 64).